

ABC bokstavslek

En förstudie

Av Ellika Kyndel
Östergötlands museum

Ärendenummer KUR 2010/1929

Syftet med ABC bokstavslek är att göra lärande och språkutveckling till en lustfylld lek, där barns upptäckarglädje, fantasi och delaktighet ges stort utrymme, oavsett bakgrund. Målet är att stimulera litteracitet och språkutveckling, genom att få fler barn att upptäcka bokstäver och berättelser på ett lustfyllt sätt. Den som inte behärskar bokstäverna kan inte läsa ord och stängs ute från böckernas värld.

Beståndsdelarna i ABC bokstavslek är en interaktiv och lustfylld utställning om bokstäver på Östergötlands länsmuseum. Under utställningsperioden utvecklas metoder som stimulerar litteracitet och språkutveckling och till sist flyttar bokstäverna ut till bibliotekens barnavdelningar.

Syftet med förstudien är att få ett kunskapsunderlag inför projekt ABC bokstavslek. Genom förstudien vill vi bl.a. få kunskap om vad som har gjorts tidigare inom området, vilken teoribildning som finns, vilka produkter som behöver utvecklas, genom intervjuer och besök undersöka barnbiblioteksrummen, identifiera nätverk och behov av kompetensutveckling.

Kerstin Olsson
Länsbibliotek Östergötland

Annika Holmén
Länsbibliotek Östergötland

ABC – bokstavslek – en förstudie

Innehåll:	
Vad?	s.3
Varför?	s.3
Metoder	s.4
Intervjuer med barnbibliotekarier	
Finspång	s.4
Norrköping	s.6
Kisa	s.8
Valdemarsvik	s.10
Motala	s.12
Sammanfattning av besöken	s.14
Vad har gjorts nationellt?	s.15
Teoretisk bakgrund baserat på begreppet litteracitet (eng. literacy)	s.16
Vad är litteracitet? Carina Fasts literacy-studier	s.16
Goda exempel på praktiskt användande av litteracitetsteorier	s.17
Genomgång av diverse ABC-böcker	s.18
ABC av Lennart Hellsing	s.18
ABC för biltokiga av Christian Madsen	s.18
Den sagolika resan av Ulf Stark och Lillian Brögger	s.18
ABCD: en bok om alfabetet av Sissi Edholm och Lisa Ullenius	s.19
Djurens ABC, en ska inte vara med av Anna Ribbing och Mia Nilsson	s.19
Alfabetsjakten av Mats Wänblad och Ingrid Flygare	s.19
Sammanfattning av förstudien	s.20
Tankar om framtida utvecklingsmöjligheter baserade på förstudien	s.21
Kunskapsutveckling inom litteracitet inom biblioteken	s.21
Rummet	s.22
Aktiviteter i rummet	s.22
Samverkan bibliotek och museum – minimuseum för barn	s.23
Litteraturlista, spel, utställningslista	s.24

Vad?

Under hösten 2010, har Östergötlands museum på uppdrag av Östergötlands länsbibliotek, genomfört en förstudie till en projektidé om lek med bokstäver. Förstudien går under arbetsnamnet ABC - bokstavslek. Jag, Ellika Kyndel, museipedagog, har ansvarat för förstudien.

Studien handlar om att utforska och hitta metoder för att väcka barns nyfikenhet och lust till bokstäver, ord och berättelser i bibliotekens barnrum samt att kartlägga vilka behov som finns på barnbiblioteken i Östergötland när det gäller förändring av såväl verksamhet som barnbiblioteksrummen i sig. Studien har fokuserat på barn i åldrarna 4-7 år, detta på grund av att det är då nyfikenheten kring bokstäver och skriftspråket väcks. Som teoretisk grund har teorier kring litteracitet (eng. literacy) använts, främst av Fil.dr Carina Fast, verksam vid Institutionen för utbildning, kultur och medier vid Uppsala Universitet.

Viktigt att understryka är att förstudien är utförd av Östergötlands museum, med ett "utifrånperspektiv", vilket varit önskvärt från länsbibliotekets sida. I förstudien har fem folkbibliotek i länet besökts, för att studera deras förutsättningar och visioner kring barnrummet. Vad som har gjorts kring ämnet i övriga delar av landet har också utforskats till viss del.

Med hjälp av lärdomarna från denna förstudie hoppas vi kunna söka medel framöver för att genomföra ABC - bokstavslek i praktiken, se kapitlet om framtiden. Vi vill också utifrån förstudien skapa ett naturligt och varaktigt samarbete mellan museum och bibliotek och framförallt mellan institutionerna och samarbete med barn. Denna förstudie syftar även till att inspirera till nya metoder för barnbibliotekarier att användas i arbete med barn på samtliga bibliotek i länet.

I uppdraget har även ingått att undersöka möjligheterna att skapa en utställning på museet omkring bokstavslek med lekfulla bokstäver som sedan skulle vandra vidare till länets bibliotek.

Varför?

Våra bibliotek och museer spelar en mycket viktig roll för människor, då biblioteket idag är en av ytterst få miljöer som är öppna för alla oavsett kulturell bakgrund, genus, ålder och social tillhörighet. Det är en samlingsplats utan kommersiella intressen. Dessa utrymmen måste vi värna och vara rädda om. För många människor är biblioteket en självklar plats där man kan känna sig hemma då man besökt det redan som barn.

Biblioteken kan kännas självklara, men liksom allt annat i samhället måste bibliotekens verksamhet och innehåll utvecklas. Samarbeten med BVC, bokprat och andra redan beprövade arbetsmetoder när det gäller läs- och skrivstimulans är bra, men ny forskning kring hur vi lär oss läsa och skriva borde påverka det praktiska arbetet på biblioteken.

Vi lever i en tid av snabb utveckling vad gäller teknik och kommunikation och biblioteken behöver "öppna upp" för bredare verksamhet än traditionella boklån med mera. Fler och annorlunda kompetenser behövs där i framtiden. För vuxna erbjuds idag många alternativ på biblioteken i Östergötland som t.ex. föreläsningar, lokalhistorisk forskning, släktforskning med

mera. För barn däremot finns sällan ett sådant varierat utbud. Att gå in i arbetet med förstudien försedd med en museibakgrund medförde en tro på barnrummen på biblioteken var något som prioriterades högt. Det var en tro som inte visat sig stämma överens med verkligheten.

Att fånga upp barnen när de är små och att få med alla barn i bibliotekens verksamhet när det gäller läs- och skrivstimulans är en stor och viktig uppgift. Förstudien har undersökt hur den vardagliga praktiken ser ut på ett urval bibliotek i Östergötland, så som den uppfattas av verksamma barnbibliotekarier.

Metoder

Intervjuer med barnbibliotekarier

I dag arbetar barnbiblioteken utifrån målformuleringar, som grundar sig i FN:s barnkonvention (På barns och ungdomars villkor, Svensk biblioteksforening, 2003). Det innebär bland annat att ta in barns perspektiv och hitta former för barns delaktighet i biblioteket.

För att få en inblick i hur det faktiskt ser ut på folkbiblioteken i Östergötland, gjordes studiebesök och intervjuer med barnbibliotekarier. Det var dock inte möjligt att besöka och intervjua personal på samtliga bibliotek i länets tretton kommuner. Därför gjordes ett urval som baserades på representativitet vad gäller storlek på orten, geografisk spridning och bibliotekens olika behov när det gäller förändring av de fysiska barnrummen. Genom Annika Holmén's insyn i länets biblioteksverksamhet underlättades processen.

Inför förstudien deltog projektledaren i en nätverksträff för barnbibliotekarier i länet. Denna träff initierades av bibliotekskonsulenten Annika Holmén. Här presenterades förstudien och dess syfte. De som ville vara med i studien erbjöds möjlighet att anmäla intresse. Utifrån detta valdes följande bibliotek ut: Finspångs bibliotek, Norrköpings stadsbibliotek, Åtvidabergs bibliotek, Kisa bibliotek samt Motala bibliotek.

Finspång

Det första biblioteket att besöka var **Finspångs bibliotek**. Där träffade jag Lovisa Sundin, barn- och ungdomsbibliotekarie. Lovisa började sin tjänst här i augusti 2010, efter att ha haft ett föräldravikariat på Hedemora bibliotek, Dalarna, vilket också var hennes första tjänst efter avslutad examen i Uppsala. Tiden i Hedemora upplevde hon som mycket bra, då man arbetade aktivt med barnrummet. Barnrummet låg för sig självt. Man kunde stänga en dörr, för att få vara ifred. Inne i barnrummet i Dalarna fanns en stor "puff", där man lätt kunde samla små barn och bebisar med föräldrar för sagostunder. Lovisa höll i sagostunder för små barn där, tillsammans med bland andra BVC (barnavårdcentralen).

Utbildningen upplevde Lovisa som väldigt teoretisk och fokuserad på att man antas vilja forska vidare inom bibliotekssektorn. Något som hon tyckte var positivt under utbildningen var delen om

informationsteknik. Att få lära sig om databaser, göra hemsidor med mera. Lovisa har inget minne om att man i utbildningen har talat om litteracitet.

Finspångs barnbiblioteksrum har stora ytor. Hela biblioteket består av två plan, vilket gör att det blir svårt att möta barn och ungdomar på plan 1 när man har tjänstetid på vuxenavdelningen på plan 2. Interiören på barnavdelningen är i starka färger, vilket livar upp det annars färglösa rummet. Längst in finns också en röd hörnsoffa, vilket skärmar av en aning. Hit kommer gärna ungdomarna för att sitta och läsa.

Boktrågen med bilderböckerna är alfabetiskt ordnade. Det finns ett särskilt boktråg för ABC-böcker. Hos föräldrar finns en stor efterfrågan av dessa böcker, menar Lovisa.

Äppelhyllan är något som Lovisa vill lyfta fram till en mer central plats i barnbiblioteksrummet. Hon har redan sett ut en ny plats för dem. Lovisa tycker att äppelhyllan är viktig, då det handlar om barn och ungdomar med läs- och skrivsvårigheter. Lovisa påpekar att det finns ett väldigt litet urval av sådana böcker och material i Finspång. Talböckerna bör också placeras här enligt Lovisa. Daisyböcker finns det mer att välja av. Lovisa poängterar att man här också ska låna boken till skivan, så att man har både och. Hon vill också att det vid denna avdelning ska placeras böcker för vuxna med skriv- och läs - svårigheter. Lovisa tycker att det är viktigt att belysa äppelhyllan för att påvisa att det inte är något konstigt att ha olika läs- och skrivsvårigheter. Hon vill ta bort den negativa stämpeln som finns kring t ex dyslexi.

Vad gäller barnböcker på andra språk så finns ett litet urval av böcker på arabiska, finska, franska, persiska, ryska, bosniska och kroatiska, somaliska, spanska och tyska. Här görs inga aktiva inköp av litteratur utan böckerna kommer från Kulturrådet. Bland kapitelböckerna för större barn finns förutom ovan nämnda språk, ett par böcker på kurdiska. Lovisa berättar att en förskola i Finspångs kommun, speciellt har efterfrågat barnböcker på arabiska. Här har man då gjort aktivt inköp av böcker på detta språk.

Finspångs kommun har totalt en befolkning på 20 733 personer enligt SCB: s folkmängdsräkning från 2009-12-31. Av dem är 2086 barn i åldrarna 0-9 år och 132 av dem är barn med utländsk bakgrund (se bilaga Statistik barn 0-12 Östergötland, där de vanligaste språken redovisas kommunvis)

Lovisa tycker att det är svårt att få en ordentlig stadigvarande kontakt med förskolor och skolor i Finspång. Hon planerar att genomföra en årligen återkommande utställning på biblioteket om Barns rätt. Till den utställningen ska en förskola som anmält intresse få rita teckningar.

Ett annat projekt som har dragits igång är att gymnasieelever från barn- och ungdomsprogrammet vid Bergska skolan i Finspång, ska komma till biblioteket och hålla i sagostunder för små barn.

Lovisa berättar om tiden på Hedemora bibliotek och hur hon där genomförde dans - sagor för förskolebarn, där man genom dans gestaltar känslor i sagan. Detta skulle hon vilja genomföra i Finspång.

Lovisa tycker att detta projekt är viktigt. Under besöket får hon flera idéer på hur man skulle

kunna gestalta bokstäver i barnrummet. Hon skulle gärna vilja se att rummet levandegörs med exempelvis bokstaven C som barn kan gunga i och andra bokstäver som man kan klättra och krypa omkring i.

Bibliotekschefen Marie Sääf tycker också att projektet är viktigt. Hon menar att man har fått ett halvt löfte om förflyttning av biblioteket till nya lokaler och hon är väldigt mån om att de nya rummen utformas till något helt nytt. De har haft samtal med en arkitekt som anser att bibliotekariernas egna idéer är alldeles för traditionella. Därför vill Marie Sääf att denna förstudie ska kunna leda till ett nytänk vad gäller barnrummet. De vill redan nu ha igång samtal med museet och arkitekten utifrån förstudien.

Norrköping

Det andra besöket var på **Norrköpings stadsbibliotek** den 12 oktober 2010, där jag träffar barnbibliotekarierna Marianne Lindberg, Birgitta Jensen, Ingrid Loeld Rasch samt biblioteksstuderande Beatrice Forsell.

Vi börjar med att samtala om förskolorna i Norrköping. Här har man inga problem att få dem att komma till biblioteket. Det finns ett stort behov av att arbeta mer aktivt vad gäller förskolor och barnböcker på andra språk. Detta gäller huvudbiblioteket och av filialerna är det främst Hageby bibliotek. Det finns ett också ett stort behov av att jobba lässtimulerande med förskolorna.

Alla i studien påpekar att det är lättare att nå ut till förskolorna än till skolorna. Man arbetar inte så aktivt med förskolorna. Många förskolor ligger i centrala eller i närheten av det centrala Norrköping. De förskolor som ligger i Klockaretorget och på landsbygden når man via bokbussen som även åker ut vardagar på dagtid. På kvällstid går bussen ut till ytterområden och då kommer de vuxna till den.

På stadsbiblioteket finns barnböcker på de vanligaste invandrar språken i Norrköping. Här gör man inköp. De hävdar dock att det kan vara svårt att hitta ett brett utbud på exempelvis språk som somaliska. På detta unga skriftspråk finns än så länge mestadels folksagor och tvåspråkiga västerländska bilderböcker.

På stadsbiblioteket gjorde man för ca tre år sedan, i samband med byte av bokhyllor, en omflyttning av en del medier på barnavdelningen. Omflyttningen av bilderböcker blev bättre än tidigare tycker bibliotekarierna, även om man inte fokuserat på utsmyckning, vilket bibliotekarierna hade önskat. För att få inspiration till omflyttningen var man bland annat och tittade på Stockholms stadsbibliotek och "Rum för barn". Marianne Lindberg säger att hon gärna skulle vilja ha mer utsmyckning och detaljer.

Bibliotekarierna som jag träffar är mycket intresserade och känner engagemang för vad denna förstudie kan leda till. Man har också olika idéer på hur man kan arbeta med bokstäver, exempelvis bokstäver från andra språk, då de arbetar med böcker på andra språk. Man skulle vilja ha bokstaven G, som skulle vara en grotta att krypa in i.

Norrköpings stadsbibliotek samarbetar med barnavårdscentralerna i kommunen. Från BVC-mottagningarna får man en bokcheck med vilken man får lösa in på biblioteket, för att få Barnets första bok. Tanken med detta är att barnen tidigt ska få den stimulans som barnböcker ger och ska upptäcka biblioteket. En gång om året får BVC-mottagningarna barnboksdepositioner för att man ska nå de barn går dit. Man har också genomfört en träff med BVC-sköterskor för att informera om barnböcker på andra språk, något som inte är lättarbetat. Denna första bok finns på en mängd olika språk och kan även hämtas på bokbussen. Problemet är dock att ingen löser in bokcheckerna. Bibliotekarierna tycker att det är svårt att veta vad detta beror på, men de har teorier om att man kanske tycker det är främmande att gå in på ett bibliotek och kanske ännu mer främmande att gå in i en bokbuss. De menar också att en möjlig orsak kan vara att i många kulturer är det fadern som står för undervisning i familjen och då tappar man dem. Nästa steg blir då att BVC-sköterskorna delar ut böckerna på BVC-mottagningarna, men då kommer familjerna inte alls i kontakt med det fysiska biblioteket.

I barnrummet finns flera anslag om barnaktiviteter på biblioteket. Bl.a. teater på teckenspråk, sagoläsning på bosniska och på bokbussarna har man sagoläsning på arabiska. På stadsbibliotekets filial i Hageby, genomförde man förut sagoläsning på arabiska för barn under tre år. Första gången kom det många, sedan tunnade det ut och nu har man lagt ner det på grund av att ingen kommer.

Barnböcker på andra språk har i stadsbiblioteket en central placering. Bibliotekarierna menar att det är del vuxna som kommenterar detta, dock aldrig från barnen själva. Ingrid Loeld Rasch berättar om en händelse då en sjuårig flicka satt och ljudade en bok som hon hittat i hyllan. Boken var skriven på finska och flickan hade ingen tidigare erfarenhet av det språket. Ändå ljudade sig flickan igenom boken utan att det skulle vara något konstigt eller främmande alls. Relativt centralt står här också Äppelhyllan med talböcker, taktila böcker, ljudböcker och storstil.

På Norrköpings stadsbibliotek köper man in mycket klassisk svensk litteratur på andra språk, såsom böckerna om Max. Dessa titlar lånar några förskolor på svenska och jämsides med aktuellt språk (samma bok flera språk), för att föräldrarna sedan ska kunna läsa boken för barnen på modersmålet hemma.

Norrköpings kommun har en total befolkning på 129 254 personer enligt SCB.s folkmängdsräkning från 2009-12-31. Av dem är 14 626 barn i åldrarna 0-9 år och 1170 av dem är barn med utländsk bakgrund (se bilaga Statistik barn 0-12 Östergötland, där de vanligaste språken redovisas kommunvis)

När man har passerat barnböcker på andra språk, kommer man till barnböcker på svenska. Här är tråg uppställda likt en rundel med en rund matta under. Här står bokstäverna liksom på andra bibliotek med märkning såsom A-D. Längs med de stora fönstren står boktråg med pekböcker i.

Man har även ordnat med en Alfons Åberg – hylla, där alla Alfons böcker finns. Den har en symbol med Alfons på.

I anslutning till Alfons-hyllan finns en hylla för fackböcker. Den är ordnad för fatt förskollärare ska hitta här. Den består av två bokhyllor. Här är fackböckerna tematiskt indelade i teman såsom känslor, yrken och ABC-böcker.

Personalen kommenterar det problemet med bokrån som är alfabetiskt märkta , vilket vuxna ser och men inte barnen som snarare letar efter bilder eller teman.

Barnavdelningen har flera datorer som är avsedda för barn. Här har man satsat på "bra" spel för barn, men mer för att de är roliga att spela än utmärkta som pedagogiska program.

Ett samtal genomfördes med bibliotekschefen Birgitta Hjerpe som menar att denna förstudie är mycket viktig, då hon trycker på att bibliotekets främsta uppgift är att lyfta barn och ungdomar. Birgitta är väl bekant med Carina Fast och teorierna kring litteracitet. Hon framhåller att de senaste undersökningarna vad gäller barn och ungdomars skriv- och lässvårigheter, är skrämmande och att det är dags att våga gå över gränser för att nå lässtimulans. Enligt Birgitta har det förts liknande diskussioner om sätt att nå barnen på i snart fyrtio år och att det nu borde vara dags att göra något för att nå samtliga barn.

Kinda

Det tredje besöket var på **Kisa bibliotek** den 21 oktober 2010. Där träffade jag Anna Isaksson. Vi träffas på Kisa bibliotek för att samtala om barnrummet. Anna är stationerad på Horns bibliotek, en filial. Bibliotekschefen Thomas Eriksson är mycket angelägen om att deras bibliotek ska vara med i förstudien och vill se en framtida förändring av barnrummet.

Anna Isaksson har just avslutat sin utbildning till bibliotekarie som hon genomfört på distans, parallellt med arbetet som förskollärare i Rimforsa, strax utanför Kisa. Nu har hon fått en 75 % tjänst som bibliotekarie här. Vi slår oss ner i den soffa som finns i barnrummet. Rummet är kvadratisk och bokhyllor står längs väggarna och bildar två sektioner. Anna reagerar direkt på det rum där hon delvis jobbar och säger att ett barnrum i biblioteket inte behöver se ut som hemma, utan att det kan och bör få se annorlunda ut. Hon menar också att förr inom förskolan tänkte man ofta på att få det att se ut som ett hem, men där har man nu ändrat sig. Här är ungdoms- och barnavdelningen i samma rum, även om böckerna förstås har olika avdelningar. I den yttersta sektionens hyllor finns böcker för de större barnen och ungdomar och i den inre har man böcker för de minsta.

Den dekoration som finns i rummet har barn själva gjort för länge sedan. Det finns en stor drake, gjord i papper maché som ligger på en av bokhyllasektionerna. Dessutom finns ett par modeller av torp och gårdsmiljöer, också de gjorda i papper -maché och som påminner om Astrid Lindgrens värld som ju hör till dessa trakter.

Eftersom Anna har en bakgrund som förskollärare vet hon hur man där tänker kring biblioteksbesök, när vi börjar samtala om hur kontakten med förskolorna ser ut. I Kisa ligger alla förskolor utanför centrum, vilket gör det svårt för dem att komma hit. Det är för långt att gå och krångligt med transport. När Anna själv arbetade i kommunen som förskollärare minns hon att hon tänkte att det också var lite besvärligt att vara med barnen på biblioteket, då det alltid ska vara så tyst, vilket hon menar att det ju inte alls behöver vara. Man tycker också som förskollärare att det är besvärligt när barnen rycker och sliter i böckerna, att det inte riktigt var värt mödan så att säga.

På Kisa bibliotek har man ingen organiserad sagostund för barnen och i Horn finns inte behovet eller underlaget för det. Dock finns det ju en förskola i Horn, men de har inte besökt biblioteket, vad hon vet. Inte heller har man någon annan barnaktivitet såsom teater på biblioteken i kommunen.

Anna har tidigare inte kommit i kontakt med litteracitetsbegreppet, vad hon kommer ihåg, men är väldigt nyfiken på det och tycker att detta projekt är mycket bra för biblioteket i Kisa.

Anna pratar mycket om förskolan och hur man arbetar med bokstäver där. Hon berättar om ord som sattes fast på föremål, såsom att man skrev ordet "soffa" på en lapp på soffan eller ordet "bord" på ett bord med mera. Hon berättar att man ofta fick idéer och lust att förändra, göra något från något seminarium förskollärarna deltagit i, men att lusten brukar försvinna efter ett tag.

Anna berättar vidare:

– När min dotter gick i förskoleklass, besökte jag och min yngre son hennes klassrum. En dag när vi kom in blev vi alldeles förstummade! Klassen hade skapat bokstäver av alla olika material och konstruktioner och färger som hängde i taket och son bildade hela alfabetet. Det var häftigt!

Vad gäller böcker på andra språk, gör man från Kisa inget aktivt inköp av böcker, utan det är de böcker som man får från Kulturrådet.

Kinda kommun har en total befolkning på 9 783 personer enligt SCB:s folkmängdsräkning från 2009-12-31. Av dem är totalt 1050 barn mellan 0-9 år och 81 av dem är barn med utländsk bakgrund (se bilaga Statistik barn 0-12 Östergötland, där de vanligaste språken redovisas kommunvis)

På en hylla står fem stycken Temalådor som är menade att bland annat lånas ut till förskolor, men Anna menar att de nu har gjort sitt och att de nu mest står kvar i hyllan och inte används.

Äppelhyllan har en ganska central plats på en hylla. Här finns talböcker, teckenböcker och ljudböcker. Det finns också Daisyböcker samt Lätläst för barn och ungdom.

Vi går vidare till trägen med alfabetiskt uppställda böcker i. Här är det svårt för barnen att själva hitta, menar Anna. Man har påbörjat arbetet med att dela in vissa kategorier av böcker i teman, exempelvis hästböcker, för att man lättare ska hitta.

Anna får under samtalet, en mängd idéer på hur man skulle kunna locka barnen till en speciell bokhylla, genom att exempelvis hänga en ridå framför som man får dra i. Eller om det var en boklåda med guldfärg och paljetter och med bokstaven P, så skulle nog alla, i alla fall flickor titta i lådan och man skulle exempelvis förvänta sig att hitta böcker om prinsar och prinsessor i den. Tankar väcks också om att hänga böcker i tematiskt ordnade påsar som placeras på bokhyllornas gavlar eller ordna luckor och fack som man får öppna för att hitta boken.

Valdemarsvik

Det fjärde besöket gick till **Valdemarsviks bibliotek** den 25 november 2010. Biblioteket ligger invid Vammarskolan, en grundskola, som biblioteket tidigare var en del av. Eleverna kommer fortfarande till biblioteket på rasterna. På Valdemarsviks bibliotek träffar jag barn- och ungdomsboksbibliotekarien Johan Sundlöf, som arbetat här i ungefär ett halvt år, samt Peter Westlund som arbetat här i en månad. Med på mötet är också tillförordnade kulturchefen Gun Töllefsen.

Under sommarhalvåret växer den vid havet belägna kommunen från cirka 8 000 till cirka 30 000 invånare. Till ytan är Valdemarsviks bibliotek litet, med ett enda större rum samt ett litet rum för barn. Under 2011 hoppas man på att kunna flytta in i nyrestaurerade lokaler vid båthamnen. En förändring som gör att man då får ett centralt beläget bibliotek med helt andra ytor. Gun berättar att det tidigare varit svårt att genomföra förändringar på biblioteket, men genom de nya krafterna i form av Johan och Peter så ser det idag annorlunda ut. Däremot blir det färre och färre anställda på biblioteket generellt och man fick nyligen det beskedet att man inte får köpa in något material. I dagsläget har man en extremt dålig ekonomi i kommunen, en situation som de naturligtvis anser som svår.

Johan är en driven barn- och ungdomsboksbibliotekarie som hela tiden försöker hitta vägar för att nå barnen. Han har nyligen köpt in böcker omkring ämnet genus (innan inköpsstoppet) från ett förlag som arbetar mycket med de frågorna. Han har också ordnat med nya pippiväskor där han lägger delvis placerar dessa böcker .

Valdemarsviks kommun är stor i sin omkrets. Till biblioteket hör två filialer: Gusums och Ringarums bibliotek. Till Ringarums bibliotek åker Johan flera dagar i veckan. Efterfrågan på boklån på de båda filialerna är stor, speciellt från förskolor och skolor. De undersöker nu möjligheterna till att skaffa en bokbuss, något man så gärna skulle vilja arbeta med.

Förskolorna kommer till biblioteken i Valdemarsviks kommun. På samtliga förskolor finns speciellt framtagna bokpåsar i olika färger med barnböcker i för varje förskoleavdelning. Påsarna kan sedan föräldrarna låna hem, vilket underlättar boklånen för dem och deras barn. I bokpåsarna ligger också samhällsinformation. Johan besöker öppna förskolan regelbundet för att informera om böcker på biblioteket. Sagostunder finns i dagsläget inte i den ordinarie verksamheten på biblioteken, men är något som Johan gärna vill dra igång. Däremot har man haft sagostunder under olika evenemang såsom Kulturdagen i Valdemarsvik, Internationella barndagen samt under "Nalledagen".

Varannan månad kommer både förskolor och skolor och byter ut sina boklådor. Varje boklåda innehåller 30 till 50 stycken böcker och kan vara temabaserad.

Man har här ett väl fungerande samarbete med BVC. Fyra gånger per år bjuder man in nyblivna föräldrar till bokträffar på biblioteken, alltså även till filialerna. Här har man också en språkpilot som kommer och informerar om vad föräldrar kan göra kring läs- och skrivsvårigheter. De föräldrar som inte kommer får ändå talongen med Barnets första bok att hämta ut på något av biblioteken.

Vad gäller mångkultur så har man tidigare endast haft de böcker som Kulturrådet skickar ut till biblioteken. Johan gör numera (innan inköpsstoppet) aktiva inköp av böcker på andra språk. Tidigare i år tog man in utställningen "Magiska manteln" från Riksutställningar, som är en resa i islamisk konst och kultur. Här fanns mycket böcker på olika språk. Flyktingsamordnaren i

kommunen har bjudits in vid ett flertal tillfällen och det har varit väldigt lyckat med många besökare. Överhuvudtaget har man ett gott samarbete med kommunens olika samhällsinstitutioner.

Valdemarsviks kommun har en befolkning på totalt 7 764 personer enligt SCB:s folkmängdsräkning från 2009-12-31. Av dem är totalt 674 barn i åldrarna 0-9 år och 40 av dem är barn med utländsk bakgrund (se bilaga Statistik barn 0-12 Östergötland, där de vanligaste språken redovisas kommunvis)

Inga barndatorer finns i dagsläget, vilket är något man verkligen skulle vilja ha. Alla tre menar att de skulle vilja göra barnrummet levande och roligt, men att de är väldigt begränsade. Gun menar också att man skulle vilja bli ett bibliotek som främjar teknik, exempelvis med kreativa dataspel. Gun, som också är konstnär, har själv försökt att lyfta barnrummet genom att fräscha upp det med en hydda och djungeldjur i. Därinne får man bara plats ett par stycken. Det är svårt att hålla i sagostunder någonstans i barnrummet då det är väldigt litet. Gun har målat tre träskivor i tre olika färger i blått, gult och rött. Färgerna representerar tre av de indelningar de har gjort av Hcf kapitelböcker. Blått står för "börja läsa", gult för "sagor" och rött för "Hcf kapitelböcker". De tre skivorna är placerade bakom hyllorna där de tre respektive indelningarna är placerade. Böckerna som står under blått har en blå "plupp" på bokryggen, under gult står böckerna med gul "plupp" på ryggen.

Vad gäller äppelhyllan, så menar alla tre medarbetarna att det är en förlegad del i barnavdelningen. Den finns, men används aldrig. Johan menar att man skulle behöva arbeta med den på ett mer aktivt sätt. I Örnsköldsvik där Johan tidigare arbetade, valde man att helt ta bort den sektionen på grund av att den alls inte används. Däremot så har man tjänsten "Allt genast": en tjänst där man kan ladda ner böcker hemifrån utan kostnad. Den är i dagsläget svårtillgänglig, då man måste komma med förälder om man är under arton år för att få tillgång till den. Dessutom krävs ca femton olika steg i själva nedladdningsprocessen.

Johan har försökt använda sig av "Malmömodellen", alltså att man gallrar tio böcker i en hylla för att kunna "fronta" en bok, vilket är något man vinner på. Vad gäller bilderböckerna har Johan målet att tematisera dem, så att det blir lättare för barnen att hitta böcker som de tycker om. Böckerna i boktrågen står, liksom på andra bibliotek i alfabetisk ordning vilket gör det svårt för de mindre barnen att hitta.

Vi tar en promenad ner i samhället för att titta på de eventuellt nya lokalerna i det nyrestaurerade äldre Sjöhuset. Gun berättar om att kommunen har förberett nya, dyra och designade skyltar som är tänkta att hänga utanför den tänkta entrén. Själv vill hon arbeta med havet som tema och använda drivved till skyltar etc. Att använda material som finns i naturen och är lätt att tillgå, istället för dyra specialgjorda skyltar.

Motala

På Motala bibliotek träffar jag barn- och ungdomsbibliotekarien Anna-Karin Lundell. Biblioteket ligger på ett plan och i samma hus som Folkets hus, relativt centralt i Motala. Under samtalet står det klart att i Motala kommun satsar man mycket på biblioteket och det är relativt stor personaltäthet här.

I kommunen finns sju skolbibliotekarier, då Motala är en kommun där man inte har lagt ner skolbiblioteken. I "boklagret" finns det också en assistent som packar boklådor åt skolbibliotekarierna vid behov. Man har också i kommunen två biblioteksfilialer i Borensberg och i Tjällmo.

På huvudbiblioteket arbetar totalt åtta bibliotekarier. På barnavdelningen jobbar också barn- och ungdomsbibliotekarien Marie Wissting.

Anna-Karin har arbetat här i nästan trettio år och varit med om en del förändringar i bibliotekets barnrum. Barnrummet ligger till vänster om entrén och känns till ytan stor och rymlig även om taket är lågt i detta 70-tals bibliotek. Bibliotek från denna tid har ofta lugna färger.

– Vi ville ha starkare färger till barnavdelningen, så att den skulle utmärka sig mera. Därför lät vi måla sagoskåpet, säger Anna-Karin.

Man har "frontat" sagoskåpet, som är placerat vid entrén, innan man viker av till vänster där barnrummet är placerat. Sagoskåpet ett äldre, vackert och färgglatt skåp, målat i rosa och ljus grön färg. Sagoböckerna har en groda som symbol, från sagornas värld. Bredvid skåpet har man också placerat dvd-filmer för barn.

Mitt emot sagoskåpet ligger ett rum med skylten "sagorum". Detta rum har tidigare varit ett sagorum för barn men nu verkar det ha blivit en form av konferensrum.

– Vi vill återskapa ett sagorum här inne, säger Anna-Karin. Hon drar ifrån ett draperi och visar sittpuffar och en magisk matta med stjärnor på som man kan ta fram.

Vi går in i barnrummet och genast upptäcker man ett stort träd mitt i rummet. Trädet heter "Sagoboken" och är skapat år 1989, av konstnärerna Birgit Ehmarsson Wasén och Åke Wasén. I trädet, liksom ett tittskåp, kan man se sagor utspela sig såsom från John Bauers värld etc. Åke Wassén har även gjort ett staket som är meningen ska ringa in barnrummet.

Anna-Karin berättar att det förr fanns en sagogrop mitt i rummet. Kring gropen fanns plats för böcker. De exponerades med ryggarna utåt, vilket gjorde det mycket svårt att hitta något, säger Anna-Karin.

Trågen som står i rummet har bibliotekarierna själva ritat. Sedan har man låtit en lokal snickarverkstad tillverka dem.

– Vi tyckte att det var alldeles för dyrt att beställa färdiga möbler från en firma, säger Anna-Karin.

Några av dem har formen av docksängar och står centralt i rummet. Längst de stora fönstren och väggarna, står andra boktråg vilka också är designade av bibliotekarierna själva. Här kan man lätt kan "fronta" böcker med framsidan och i trågets nedre del ställa böcker med ryggarna utåt. Småbarnsbilderböckerna här är märkta med en blå prick och pekböckerna är märkta med en ljusblå prick.

Äppelhyllan finns centralt i biblioteket och i närheten av lånedisken så att man lätt kan få hjälp. Här finns en hel del taktila böcker och också "Bok och talbok".

Även barnböcker på andra språk ligger i anslutning till lånedisken. Denna del består av flera hyllor och är en relativt stor del med böcker från de stora språkgrupperna såsom arabiska, finska med mera. Här har man även filmer på andra språk och då brukar man "fronta" boken med en dvd-film och kanske också en sago-cd.

Vi lånar in mycket böcker på andra språk från Internationella biblioteket i Stockholm.

– Vi ser ingen vits med att köpa in fem böcker på ett språk, utan att det är bättre att låna in flera av dem istället. Böckerna får man låna in i tre månader, menar Anna-Karin.

I Motala kommun finns enligt SCB: s befolkningsräkning från 2010-12-31 en befolkning på totalt 41 955 personer. Av dem är 4 404 barn i åldrarna 0-9 år och av dem är 264 barn med utländsk bakgrund (se bilaga Statistik barn 0-12 Östergötland, där de vanligaste språken redovisas kommunvis)

Man har också mycket kontakt med "Familjehuset" – ett resurscenter för familjer, ofta med utländsk bakgrund. Här sker ibland sagoläsning med hjälp av tolk.

På biblioteket har man sagostund en gång per vecka. Man kan också som förskola be om enskild sagostund.

– Vi genomför också sagostunder utifrån olika teman, ett exempel är att vi (bibliotekarierna), gjort dockteater med sagan om "Rödluvan och vargen", säger Anna-Karin.

På "Nalledagen" har vi nallesagostunder, kring jul läser vi julsagor, och ibland har vi temat "sagor från andra länder", då vi skapar en miljö och visar på en jordglob var det landet ligger och var sagan kommer ifrån.

Motala bibliotek har mycket samarbete med förskolorna i kommunen. Bokbussen är här central, då den åker till samtliga förskolor, förutom de som ligger i nästa kvarter förstås. Innan bokbussen fanns skickades det boklådor till förskolorna, vilket inte längre finns behov av. En del förskolor kommer också till biblioteket. Oftast tar förskolan med tre eller fyra barn, medan en del tar med hela förskolegruppen till biblioteket.

Vi samtalar kring "litteracitet" och Anna-Karin är bekant med teorier kring detta, även om just Carina Fasts forskning inte är bekant för henne.

– Barn kan lära sig läsa på en mängd olika sätt, något man måste vara lyhörd för, menar Anna-Karin.

Två av totalt tre barnavårdscentraler i Motala förlägger en del av sina föräldrträffar på Motala bibliotek. Vid dessa träffar tar man upp språkutveckling hos små barn. Man tar fram lite pekböcker som man lägger på det täcke alla sitter på. Här delar man ut "Barnets första bok" och är det syskon med, som är äldre, få de en annan bok, eftersom de redan har den första boken. Vid dessa träffar rekommenderas alla att skaffa ett lånekort till biblioteket.

Anna-Karin Lundell och Marie Wissting vill båda göra vissa förändringar i barnbiblioteksrummet. Här vill man gärna att barn själva ska få vara med och forma om rummet. Båda tycker att det är viktigt att förändra rummet efter tid och behov och är mycket intresserade av att samarbeta med barn, museum och konstnär för att skapa en miljö som väcker nyfikenheten för bokstavsvärlden och för "litteracitet".

Bibliotekschefen Helena Agnemar menar att populärkulturen är ständigt ett prioriterat område för dem på Motala bibliotek. Däremot kan det vara svårt att få till det, menar hon, och fortsätter med att säga att för dem så är målet att få barnen att känna att biblioteket är deras ställe. Helena Agnemar är mycket positiv till projektet och menar att man i Motala behöver en förändring för att komma nå det målet.

Sammanfattning av besöken

De fem aktuella biblioteken som är med i förundersökningen ser helt olika ut. Men det som ändå är gemensamt för samtliga bibliotekarier är att de verkligen brinner för sitt arbete och vill få till en förändring av sin verksamhet. Däremot har de många gånger svårt att se vad som krävs för att få till en kreativ miljö eller kunskapen om hur man kan förändra en miljö. För att kunna genomföra detta, har i studien framkommit, att de behöver samarbete med museer, kunskap om litteracitet, stöd i form av ökade resurser, enligt min åsikt.

Barnbibliotekariernas arbete är beroende av det sammanhang de befinner sig i. Förväntningar och förutsättningar skiftar, barnbibliotekarier möter olika barn, olika vuxna, olika situationer och därför behöver de utveckla olika förmågor och kunskaper, skriver Carina Fast i sin bok "Literacy – i familj, förskola och skola, 2008.

Elisabeth Björklund, lektor vid Gävle Högskola, skriver i "Barnet, platsen, tiden", 2010, att det är mycket viktigt att biblioteken fyller funktionen av att stimulera barns intresse för det skrivna ordet. Förskolornas engagemang ser väldigt olika ut, speciellt för de minsta barnen innan de fyllt tre år.

Här har bibliotekarierna en viktig uppgift. De är specialister inom sitt område och med sitt engagemang kan de lätt få med sig barnen. Tillsammans med museernas kompetens kan man samarbeta så att rummen för barnen blir till en kreativ miljö för samtliga barn och att vi tillsammans kan göra en förändring.

Med undantag från Norrköpings stadsbibliotek, så ser vi genom besöken och genom samtalen att barnböcker på andra språk inte är något prioriterat område i barnrummen. Detta beror naturligtvis på att det finns en större mängd människor med andra nationaliteter i en större stad än på landsbygden, såsom Kinda exempelvis. Men de finns där, därför anser jag att det är viktigt att biblioteken fångar upp de barn som ändå lever där.

Det är viktigt att på en barnavdelning arbeta med alla delar, såsom Äppelhyllan. Efter besöken på biblioteken kan man konstatera att den hyllan inte är något prioriterat område, utan snarare har blivit en undantagsplats.

I "Barnet, platsen, tiden" skriver Kerstin Rydsjö, Louise Limberg och Frances Hultgren.

"Att vuxna är viktiga för de yngsta barnens tillgång till böcker och berättelser är ett känt faktum och barnbibliotekarier har i många år arbetat med att informera föräldrar och utveckla samarbete kring böcker och bibliotek med "barninstitutioner" som BVC och förskolor. Men etablerade verksamheter och metoder måste hela tiden omprövas och utmanas. Idag är många barn i förskolan flerspråkiga, vilket ställer krav på barnbiblioteket vad gäller litteraturförsörjning och metodutveckling". Monica Axelsson beskriver i sitt kapitel, hur de flerspråkiga barnens föräldrar är engagerade i sina barns språkkunskaper. De vill att barnen ska utveckla både modersmål och

svenska och har många tankar om hur de själva kan bidra till detta /.../ Barnbiblioteken kan stödja både förskolan och de flerspråkiga familjerna genom att aktivt arbeta med litteraturförsörjning för att stärka både svenskan och barnens modersmål och samtidigt arbeta med metodutveckling i själva barnbiblioteket”.

Vad har gjorts nationellt?

Inom ramen för förstudien gjordes en inventering av vad som har gjorts nationellt kring lek med bokstäver. En konstnär som ständigt arbetar med detta är Magnus Lönn. Han har gjort flera utställningar, bland andra ”Undrien – en fantastikutställning”. Han använder bokstäver på helt nya sätt genom att få barn att våga associera fritt kring rim och göra ord till sina på ett lustfyllt sätt. Han har också skrivit boken ”Bråkstavs-boken”, i vilken han vrider och vänder på orden så att de får ny betydelse. Då jag samtalar med Magnus är han ute på Skapande skola - uppdrag för mellanstadieklasser i Småland. Han har inte arbetat med yngre barn, någon gång förskoleklass, men inte förskolan. Magnus har ställt ut sin bokstavsvärld på många konsthallar och på museer, men bara på ett fåtal bibliotek. Han menar själv att det nog beror på att biblioteken är så fulla av saker redan. Här vore det önskvärt att samla in ev. utvärderingsmaterial från de museer och konsthallar som arbetat med hans utställningar, något förstudiens tidsram inte möjliggjort.

På Junibacken byggde man 2009 utställningen En annorlunda värld, baserad på Lennart Hellsings berättelser där fokus lades på böckernas figurer.

Utbildningsradion har en mängd pedagogiskt material för barn, bland annat spel såsom Fem myror och Tunggung och Rimrum.

I ”Rum för barn” på Kulturhuset i Stockholm öppnade man 2009 utställningen ”Allebarnsland”, Lennart Hellsings halsbrytande universum. Här arbetar pedagoger, bibliotekarier och konstnärer och barn tillsammans i lek med bokstäver, med ord, med vers med mera. Detta hämtat ur Lennart Hellsings värld. Det pedagogiska programmet är avsett för barn från förskoleklass och uppåt. Även här vore det önskvärt att samla in erfarenheter från de som arbetade med barnen i utställningen, men tidsramen har inte gjort detta möjligt.

Efter undersökningen kan man konstatera att det nationellt sett, inte har gjorts mycket kring utställningar eller kring teman om bokstäver vare sig på bibliotek eller på museer, speciellt inte med fokus på barn i åldrarna 4 -7 år. Med andra ord, finns det mycket att göra inom området och vi behöver utveckla strategier för att kunna använda oss av kunskapen om litteracitet.

Teoretisk bakgrund baserat på begreppet litteracitet (eng. Literacy)

Vad är litteracitet?

Litteracitet har sin motsvarighet i engelskans literacy. Det är ett vitt begrepp, som i ett socialt sammanhang innefattar såväl tal och tecken som bilder och symboler. Den svenska översättningen: litteracitet är idag inte godkänt enligt det svenska språkrådet.

Litteracitet har använts som ett överordnat och vitt begrepp för verksamheter som är relaterade till läsande och skrivande. Flertalet forskare är idag överens om att läsande endast är ett av en mängd olika sätt som människor förstår världen på, och att vi använder olika medier integrerat. Vi skiljer inte alltid texten från annat som kan vara av betydelse för att förstå ett sammanhang. Den brittiske forskaren David Barton (Literacy Practices, 2000), argumenterar i sin senare forskning för en bred tolkning av vad som menas med litteracitet och för alltmer utsuddade gränser kring vad det kan vara. Människor, skriver Barton, läser både kartor och tidtabeller liksom romaner och det finns mycket som är gemensamt i sådana vitt skilda texter.

Centralt i teorierna kring litteracitetsbegreppet, är att barnen lär sig bokstäver och ord liksom symboler, allra helst sådana i deras egen värld och omgivning. Symboler, bilder och texter, till exempel på husväggar, annonsplakater, tv och på datorskärmen är av betydelse.

Carina Fasts "literacy" – studier

"Barn växer upp i en värld av många olika slags texter. Redan i tidig ålder lär de sig t.ex. att urskilja bilder på teveskärmen. Det barn leker med, är klädda i och äter bär ofta någon form av bild eller symbol och de lär sig snart att bilder och symboler betyder något speciellt". Så inleder Carina Fast sin bok Literacy - i familj, förskola och skola, 2008

Carina Fasts studier visar att barn börjar utforska skriftspråket långt före skolåldern. I sin avhandling, som boken bygger på, har Carina Fast studerat sju barn i hemmet, förskola och skola. De var alla fyra år vid studiens början. Hon menar att det tidigt stod klart för henne att barnen hade en rik repertoar av berättelser, sånger, bilder och ord kopplade till familjens kultur, religion och modersmål. Det mest överraskande för henne var att barnen var så språkligt engagerade i teveprogram, videofilmer, populärmusik och dataspel. "Från tidig ålder mötte de en konsumtionskultur med starka inslag av bilder, symboler och skrivna texter", skriver hon och fortsätter; "När barnen kom till förskola och skola kom de med sin komplexa historia med erfarenheter av läsande och skrivande". Det visade sig emellertid att dessa erfarenheter togs tillvara i ringa grad. Såväl förskollärare som lärare arbetade med läs- och skrivmetoder som var skilda från barnens erfarenheter från skolan."

Carina Fast refererar till Pat Thomson (2002) som använder skolväska/ryggsäck som metafor för att förklara det sociala och språkliga kapital och de vanor som barnet är bärare av då det kommer till skolan. Hennes erfarenhet är att endast några barn inbjuds att öppna sina ryggsäckar och ta ut sitt innehåll. Det är barn som har erfarenheter som liknar det som görs i

skolan. De läser samma slags böcker hemma. De talar samma språk som läraren. Andra barn kan däremot ha ett innehåll i sina ryggsäckar som, enligt läraren, inte har något värde. Dessa får därför förbli öppnade. Det finns också barn, vilkas bakgrund betraktas som så problematisk, att läraren helst ser att barnet lämnar sin ryggsäck utanför skolgruppen.

Att ta till vara på alla barns erfarenheter är mycket viktigt. Genom praktiserandet av litteracitet blir detta möjligt bland annat genom att populärkulturen är något som förenar alla barn oavsett bakgrund och förutsättningar,

Goda exempel på praktiskt användande utifrån litteracitetsteorier

En av förskolorna i Carina Fasts studie gjorde en utställning om "Beyblades" tillsammans med barnen. Den sitter på väggen i barnens lekrum. Utställningen består av fotografier av barnen då de håller på med sina Beyblades. Det finns där beskrivningar av hur de fungerar. Beskrivningarna är på papper av samma färg som just den Beybladen som beskrives. Detta gjorde att det skapades broar mellan barnen och den vuxna men också mellan dem och en nyanländ rysk pojke, som via ett par ord kunde vara med och skapa en förståelse runt bilderna. Här är det dessutom barnen som får berätta. Den vuxne lyssnar och ställer frågor.

På en annan förskola kom *BokMalia* på besök till förskolan, klädd i blomsterpydd hatt och med korg på armen, i vilken *Veckans bok* låg. *Veckans bok* stod i centrum för läsande och samtal på samtliga avdelningar på förskolan, oavsett åldersgrupper. Barnen lekte, dramatiserade, berättade, ritade och skrev, allt efter förmåga. *Veckans bok* bidrog därmed, precis som utställningen om Beyblades, till att skapa gemensamma upplevelser och referensramar hos barnen.

8 juni 2010, fanns i Norrköpings tidningar, en artikel om förskolan Villa Villekulla i Söderköping, där man arbetar med Stjärnornas krig som pedagogik. Man ville här med barnen prata om jorden, klimatet, planeterna och rymden. Genom att koppla det till Stjärnornas krig och den världen blev barnen involverade på ett helt annat sätt. Pedagogerna mötte barnen i deras eget språk och de menar att deras förhållningssätt som pedagoger i förskolan är otroligt viktigt, att de måste lyssna in barnen, ge dem inflytande i verksamheten och vara medforskare tillsammans med dem. Pedagogerna måste bekräfta barnen och jobba med deras självförtroende och självkänsla. Arbetet där har kommit att handla om mycket mer än rymden. Genom Star Wars-karaktärerna har man pratat om varför människor agerar som de gör, om att en till synes ond kan vara god och om att våga säga nej. Barnens förut väldigt konfliktyllda lekande, har nu lugnat ner sig, genom att möta barnen i deras lekar och använda sig av dem i projektet. De har lärt sig att respektera ett nej från sina kamrater, läst sig att man ska tro på sig själv och börjat förstå att människor inte bara är onda eller goda och att alla människor är lika värda.

Genomgång av diverse ABC - böcker

I förstudien har olika alfabetsböcker för barn studerats. Det finns en hel uppsjö av sådana idag. Alla vill de väcka barnens lust till bokstavsinnlärningen och till skriftspråket. En del har rim som genomgående tema. Många har fantastiska illustrationer.

Frågan man kan ställa sig är också hur mycket de egentligen hjälper till i själva bokstavsinnlärningen. Många av ABC – böckerna är ganska avancerade och vänder sig kanske mer till barn som kommit en bra bit på väg in i alfabetets värld. Ett liknande dilemma kan man läsa om i Carina Fasts studie, där hon refererar till den brittiske forskaren H James F. Christie (2003) som har undersökt kopplingen mellan pedagogiska leksaker och bokstavsinnlärning. Han menar att det finns en uppsjö av bokstavsklossar och pussel och liknande material. Men det är inte alltid dessa leksaker används till det de är ämnade för och de har därför inte särskild stor betydelse för barns läs- och skrivutveckling. Christie tar som exempel de bokstavsklossar som föräldrar ofta köper till sina barn för att stimulera deras läsande och skrivande. Barnen ignorerar emellertid ofta syftet och använder klossarna i sin lek som pengar, telefoner, olika typer av mat och t.o.m. som bomber.

Här följer ett urval av alla ABC – böcker som finns på marknaden, tolkade utifrån förstudiens teorier om litteracitet.

ABC av Lennart Hellsing

Denna klassiker från 1961 är ett ypperligt exempel på Lennart Hellsings mycket säregna och underbara bokstavsvärld och som är en genre i sig. Boken består av en samling texter på olika teman från A till Ö. Texterna är humoristiska och har en obegriplig logik med sina rim och ramsor. Boken öppnar flera vägar in i läsningen genom både texten och de fina illustrationerna av Poul Ströyer. Lennart Hellsings bokstavsvärld är så skickligt gjord att den kan användas av barn i alla åldrar.

ABC för biltokiga av Christian Madsen

Detta är en egen genre av alfabetsböcker som man skulle vilja se mera av. Barn, naturligtvis både pojkar och flickor, som är intresserade av bilar, har här en bra ingång till alfabetets värld. Denna bok är en slags pekbok om bilmärken utifrån alfabetet. På varje uppslag så ser man fronten på en bil och bilens märke och logotyp är tydligt tecknat såsom Volvo, Nissan, Saab. Med denna bok kan barnen relatera alfabetet till sitt eventuella intresse för bilar. Genialiskt!

Den sagolika resan av Ulf Stark och Lilian Brögger

Denna alfabetbok har kommit ut med hjälp av Läsrörelsen och Mc Donalds som numera skänker böcker istället för leksaker. Ulf Starks abc-bok tar ett annat grepp genom att författaren knyter ihop bokstavsverserna till en hel historia. A som i Asta öppnar boken med en liten flicka som har det långtråkigt hemma. Hon går in i B som i Bok och sedan ringlar sagan iväg. Inte nog med detta. Den sagolika resan är fyrspråkig, med varje bokstavs vers skriven på de fyra

nordiska språken på varje sida. Resultatet blir en liten stil och mycket avancerat, alltså inget för ett barn som nyfiken börjar upptäcka alfabetet. Tanken är god, men dessa fyra språk på en sida, gör att det blir rörigt och för avancerat.

ABCD: en bok om alfabetet av Sissi Edholm och Lisa Ullenius

Detta är en grafiskt snyggt formgiven, lagom trendig alfabetsbok skriven av två grafiska formgivare. De i och för sig fantasifulla figurerna som författarna har illustrerat är mysiga och det finns ändå en bakomliggande enkelhet som är lätta att ta till sig, när man lära sig om A som är arg eller L som är lat och Y som har gungat för länge. Man kan ibland undra, för vems skull vissa barnböcker skrivs för? Detta är en sådan, även om den också är så där härligt enkelt utförd. En grafiskt sett fin alfabetsbok, helt enkelt. Boken kan troligtvis passa barn innan skolålder och alltså barnen som denna förstudie vänder sig till, vilket ändå inte är helt vanligt i detta barnboksland.

Djurens ABC, en ska inte vara med av Anna Ribbing och Mia Nilsson

Denna egensinniga abc-bok, visar fem djur på varje bokstav i alfabetet. Ett av dessa fem djur ska bort, då det inte finns på riktigt. Det blir en lek med ord, där ord som vi använder såsom snorkråka, husdjur och gunghäst illustreras på ett underfundigt sätt. Det är en lättsam bok som man har väldigt roligt med då man läser den tillsammans med barn. Ändå är detta en av de böcker kring alfabetet, som man får funderingar kring om det verkligen hjälper läs- och skrivinläringen. Men kul är den!

Alfabetsjakten av Mats Wänblad och Ingrid Flygare

Denna alfabetsbok handlar om morbror Matti och Elsa som hittar en trasig lapp med bokstäver på. Det saknas några bokstäver för att det ska bli hela ord. Huvudpersonerna tror att det är en skattkarta och så börjar jakten. I boken finns flera aktiviteter, som exempelvis att hitta 5 stycken D:n i bilden, göra ett tändsticksalfabet, fiska bokstäver och måla sandpappersbokstäver. Med andra ord en fullmatad bok om bokstäver. Denna bok är nog bra om man är lite större och redan är invigd i alfabetetsvärlden. Det blir dock lätt rörigt med den bakomliggande storyn och sedan alla uppgifter. Boken kan bli svår för de barn som har det lite svårt med bokstavsinläringen, då det är knepigt i sig självt. Till bokens fördel kan sägas att den säkerligen kan användas många gånger utan att barnet tröttnar.

Om man ser på böckerna ur ett litteracitetsperspektiv så är det få av dessa som tar hänsyn till den litteracitetsteorin. Lennart Hellsings tidlösa bok Om ABC bygger på rim och ramsor, som i sig är bra för mindre barn. Rim och ramsor är något som teorier kring litteracitet förespråkar. Frågan är bara hur mycket de egentligen underlättar bokstavsinläringen. Däremot är det en av dessa böcker som bör lyftas fram och det är Christian Madsens bok ABC för biltokiga. Idén passar mycket väl överens med teorier om litteracitet. Med hjälp av denna bok kan små barn, även de som är yngre än fyra år, tidigt klättra in i alfabetets värld. Förhoppningen är att det kommer flera böcker som bygger på denna idé kring intresseområden i barnens värld.

Sammanfattning av förstudien

Förstudien visar att verksamheten och barnrummen kan se rätt så olika ut mellan olika bibliotek, inte minst vad gäller möjligheten att läsa på det egna språket. Barnbibliotekarierna i studien brinner för sitt yrke och vill gärna arbeta på nya sätt, med nya rum som är mer inspirerade ur barnens perspektiv.

Brist på bra lokaler, resurser i form av personal och tid gör att många inte mår med det nödvändiga förändringsarbetet. Även högt aktade institutioner som bibliotek bör hänga med sin tid och kontinuerligt förändras, samtidigt som det som redan är bra ska bevaras. Det blir en balansgång och en kamp för att hålla engagemanget levande.

Litteracitetsbegreppet handlar om att barn möter bokstäver, ord och symboler långt innan de närmar sig skolans värld. Deras värld är full av litteracitetshändelser och dessa händelser ser olika ut beroende på barnens kulturella och sociala tillhörighet. Vissa barn har "rätt" litteracitetshändelser med i sin erfarenhetsrygsäck när det börjar skolan, medan andra får lämna sin erfarenhetsrygsäck utanför skolan och därmed tvingas börja om från början. Dessa barn blir inte sedda, deras erfarenheter tas inte tillvara. De får därmed mycket högre tröskel inför skolans läs- och skrivarbete. Här kan biblioteken bidra och göra stora insatser om personalen får ökad kunskap om olika kulturella världar, inklusive de populärkulturella världarna. Det kommersiella ska här inte föraktas, utan respekteras.

ABC-böcker är oftast alldeles för svåra för barn i unga år. De lämpar sig bäst för barn som redan kommit en bra bit på väg i sin läs- och skrivutveckling. Kanske är det t.o.m. så att dessa böcker främst är till för föräldrar i syfte att lugna dem och få dem att känna att de ger "rätt" och "av samhället godkända" redskap till sina barn?

ABC-böcker som tar avstamp i någon av de världar där barn redan känner sig hemma har troligen betydligt större möjligheter att stimulera barns läs- och skrivutveckling! I övrigt kanske föräldrar bör uppmärksammas på att även andra aktiviteter än läsandet av ABC-böcker stimulerar barns språk, så att föräldrar får större självförtroende när det gäller deras egen förmåga?

Skolan och förskolan bör också inse vikten av att möta barn i deras egna erfarenhetsvärldar. Böcker som är pedagogiska är inte alltid bra – som exempel kan nämnas en bok som är avsedd att träna läsning där texten lyder: En fin fot, sa far. Vilket barn lockas att vända sida i boken av denna textrad? Var är berättelsen?

ABC-projektet handlar om bokstavslek. Om att låta barn ta med sina erfarenheter in i såväl bibliotek, som museum och skola. Det dom redan kan ska räknas! Det dom redan varit med om ska uppmärksammas! De blir sedda och tas på allvar. Därigenom stimuleras de och med hjälp av alla goda förslag från bibliotekarier kan barnrum bli riktiga barnrum, fyllda av bokstavslek som i sig stimulerar till läs- och skrivutveckling hos alla barn, oavsett varifrån de kommer!

Tankar om framtida utvecklingsmöjligheter baserade på förstudien

Efter att ha genomfört förstudien med besöken på biblioteken och efter att ha studerat biblioteksvärlden i teori och nationellt sett, så har idéer dykt upp om hur barnrummen på biblioteken kan förändras till levande miljöer där fokus ligger på lust och kreativitet hos barn och deras intresse för bokstäver och språk redan i tidig ålder.

I den ursprungliga projektiden var det tänkt att Östergötlands museum skulle skapa en utställning kring temat ABC – bokstavslek. Bokstäverna som skapades skulle sedan flytta ut till bibliotekens barnrum och bli en stimulerande del i rummet där. Nu när förstudien är gjord, känns det viktigare att koncentrera sig på det enskilda bibliotekets rum och deras miljö genom att anpassa bokstavsleken till rummen där de ska bo. Museet skapar en miljö i rummet utifrån biblioteksrummet. Det är också viktigt att lyssna till bibliotekarierna på respektive bibliotek och låta deras idéer bli verklighet. Museet blir här en tillgång då vi i vår verksamhet hela tiden arbetar med rumslighet och föremål och låter vi aktivera de samlingar vi har.

För att kunna utveckla verksamheten och biblioteksrummen anser jag att en arbetsgrupp ska sättas samman, med minst en bibliotekarie från varje aktuellt bibliotek, projektledaren från museivärlden och en konstnär/scenograf som utses av projektet. Här kan vi samarbeta med länets konstkonsulent Lena Wiklund som bland annat arbetar starkt med att hitta nya vägar och uppdrag för konstnärer i länet. Genom att tillsätta en arbetsgrupp med denna sammansättning kan vi få en kreativ process som biblioteken och barnbibliotekarierna kommer att ha glädje av i det fortsatta och kontinuerliga arbete som följer på biblioteken.

Kunskapsutveckling inom litteracitet inom biblioteken

En del av bibliotekarierna i studien har kommit i kontakt med litteracitetsbegreppet, medan andra inte alls känner igen det. Det verkar inte som om de relativt nytexaminerade bibliotekarierna har fått någon inblick i vare sig teorierna kring litteracitet eller om Carina Fast's forskning. Det står emellertid klart att det önskas och behövs en kunskapsutveckling kring litteracitetstänkandet. Ett exempel på genomförande kan vara att man i projektets start börjar med att alla länets barnbibliotekarier får Carina Fast's bok Literacy i familjen, i skolan och förskolan. Ett par veckor senare genomför Östergötlands länsbibliotek ett seminarium kring forskning om litteracitet, där både forskare såsom Carina Fast och Elisabeth Björklund bjuds in. Även de förskolor som praktiskt utfört vad som kan härledas till teorierna om litteracitet (se sid 16) bjuds in. På Östergötlands museums genomförs workshops kring litteracitet där vi tillsammans skapar genom att förstå barnens populärkultur. Samtidigt som projektet genomförs på dem fem biblioteken i länet, sker en kunskapsutveckling genom att vi tillsammans i bibliotekens barnrum arbetar praktiskt med genomförandet där litteraciteten får genomslag i förändringen.

Rummet

Centralt i teorierna kring litteracietetsbegreppet, är att barnen lär sig bokstäver och ord liksom symboler, allra helst sådana i deras egen värld och omgivning. Symboler, bilder och texter, till exempel på husväggar, annonsplaceringar, tv och på datorskärmen är av betydelse. Vad finns då i barnens närmiljö ute i kommunerna?

Här kan man tänka sig att vi engagerar en fotograf som tar bilder av skyltar och annat från barnens vardagsmiljöer. Genom att göra på det sättet får vi in barnens närmiljö i bokstavsleken och förankrar därmed vår idé i barnens egna världar, lokalt och personligt. Ett exempel är i Kisa, där man har flera legendariska butiker som till exempel skobutiken med namnet "Skon vid bron". En sådan skylt kan fotograferas och användas i bibliotekens rum.

Norrköpings stadsbibliotek är ett bibliotek med interkulturellt fokus. Här bör man använda sig av detta också i bokstavsleken och använda andra språks alfabet tillsammans med det svenska för att knyta samman språken och kulturerna. Precis på det sätt som Carina Fast menar, det vill säga att barnen tar in bokstäver i sina egna kulturer, i sin egen vardag. Det kan skapa möjligheter att mötas och hitta gemensamma beröringspunkter.

Då Valdemarsvik har blivit lovade nya lokaler vid hamnen under senare delen av 2011, kan vi arbeta med deras önskan om att arbeta med bokstäver som anknyter till havet som omger orten, men också med skyltar och tecken från deras omgivning.

Barnrummet på biblioteken bör ha åtminstone en barndator. Till den kan man koppla pedagogiska spel som länkas från exempelvis webbplatsen "Barnens bibliotek". Det finns ett par spel som testats i förstudien och som visats sig fungera bra: Fem myror (SVT) samt Tunggung (SVT). På biblioteken kan också stationer byggas upp där barnen kan få rita, skriva, klä ut sig, spela dataspel och läsa om sin hjälte eller actionfigur.

Aktiviteter i rummet

"Leksaker är idag sällan solitärer utan ingår i nätverk av andra saker som teveprogram, serier, böcker, dataspel. Det betyder att leksaker kan fungera som en väg in i skriftspråket", skriver Fast.

Utifrån detta tänkande kan man till exempel arrangera olika temaveckor, där man lyfter fram olika figurer såsom så som Star Wars, Hello Kitty, Barbie, Barbapappa, Pokémon, Pippi och Emil med flera. Här ska man också tillsammans med barnen ordna utställningar med det de har skapat.

Om en Pokémon-vecka genomförs exempelvis, kan man låta barnen göra sin favorit bland Pokémonfigurerna, i form av en mask med hjälp av kartong och resårband. Barnen kan i denna aktivitet jobba med bokstäverna till namnet på den figuren och tillsammans bygger man en utställning om Pokémon i barnrummet. Detta är också ett sätt för föräldrarna eller förskollärarna att tillsammans med barnen genomföra en aktivitet, där de också upptäcker vad som finns i

barnens värld och vad Pokémon egentligen är. På liknande sätt genomför man temaveckor med andra figurer i barnens värld.

Samverkan bibliotek och museum – mini-museum för barn

Östergötlands museum innehar stora mängder av föremål i arkiv, i magasin med mera, som människor aldrig får ta del av. Genom det projekt som under flera år pågått mellan Kulturarv Östergötland och de lokalhistoriska miljöerna på folkbiblioteken i länet, med montrar ute på biblioteken med lokalhistoriska föremål i, kan vi spinna vidare på detta koncept och nu även låta barnen ta del av de lokalhistoriska föremål som finns i magasinerna.

Detta ger biblioteken och barnbibliotekarierna verktyg att arbeta med. Föremålen ska anknyta till ABC - bokstavsleken, på så sätt att man till exempel kan ställa ut skor, spel och annat som anspelar på bokstaven S i en specialgjord monter i barnhöjd. Utifrån föremålen kan sagor sedan berättas. Här kan barn skapa egna sagor och få berätta fritt utifrån föremålen. Med föremålen kommer också andra språk att främjas, då kulturhistoriska föremål är något som kan förena många olika kulturer. Ett hemspråk är ofta förknippat med starka känslor som kan användas för att öka engagemanget hos både barn och vuxna. Montern kan även innehålla föremål med äldre bokstäver på eller föremål som liknar en bokstäv. Att skapa mini – museimontrar för barn på biblioteken kan vara ett samverkansprojekt mellan Östergötlands museum, Kulturarv Östergötland, länsbiblioteket samt fem lokala bibliotek i Östergötland.

Ellika Kyndel

Östergötlands museum

Litteraturlista:

Barton D, Hamilton M, "Literacy practises", 2000.

Fast Carina," Literacy: i familj, förskola och skola" Studentlitteratur, 2008

Fast Carina, artikel "Symboler och bilder - viktiga inslag i barns tidiga läs-och skrivutveckling", publicerad i den danska "Tidskriftet Viden om läsning", nr 8, sept 2010.

"Barnet, platsen, tiden. Teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld".

Red. Rydsjö Kerstin, Hultgren Frances, Louise Limberg. Regionbibliotek Stockholm, Stockholms stadsbibliotek 2010.

Edholm Sissi, Ullenius Lisa, "ABC : en bok om alfabetet", Kakao förlag, 2009.

Helsing Lennart, "ABC", Rabén & Sjögren, 1995.

Madsen Christian, "ABC för biltokiga", Madsen Partners, 2008.

Ribbing Anna, Nilsson Mia, "Djurens ABC: en ska inte vara med". Rabén & Sjögren, 2010

Stark Ulf, Lilian Brögger, "Den sagolika resan", Läsrörelsen, 2010.

Wänblad Mats, Flygare Ingrid, "Alfabetsjakten". Rabén & Sjögren, 2008.

Spel:

Tunggung, www.ur.se/tunggung

Fem myror är fler än fyra elefanter, www.svt.se/spel

Rimrum, www.svt.se/barn/spel

Utställningslista:

Magnus Lönn, Undrien – en fantastikutställning, vandringsutställning, 2009

Rum för barn, Lennart Helsing, Allebarnsland, Lennart Hellsings halsbrytande universum, 2009.

Tor Svae, Junibacken, En annorlunda värld, baserad på Lennart Hellsings berättelser, 2009.